

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. СКОВОРОДИ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

***МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ
ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ***

**МАТЕРІАЛИ
науково-методичного семінару
викладачів економічного факультету
ХНПУ імені Г.С.Сковороди**

Харків 2016

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК БАЗИС ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Гайдученко Ю.О., ст. викладач, Гуцан Т. Г., к.п.н., доцент

Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність – спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що само організовується. Вчитель має бути теоретично і практично готовий до реалізації ідеї розвитку особистості учня, що володіє не просто сумою знань, а здатністю застосовувати знання при вирішенні завдань, що виникають перед ним, здатністю творити, адекватно оцінювати свої здібності і розвивати їх. Саме тому, важливо розуміти якими компетентностями має володіти сучасний педагог.

Метою дослідження є вивчення проблеми компетентності в світовій педагогічній теорії і практиці, розкриття сутності понять «компетенція» і «компетентність», розробка комплексу базових компетенцій педагога, необхідних для забезпечення високого рівня його професійної майстерності.

Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність. Термін «компетентність» відноситься до групи понять, що ще не мають єдиного тлумачення як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці.

Згідно з визначенням російськомовного «Современного словаря иностранных слов», термін «компетентність» має латинське походження й означає «оволодіння знаннями, які дозволяють міркувати над чимось» [12, с. 295]. «Словник сучасної англійської мови» зазначає, що компетентність – це здатність особистості діяти, відповідати певним стандартам, виявляти окремі навички, демонструвати спеціальний рівень знання [4, с. 270]. Упорядники Оксфордського російського словника розглядають компетентність як достатні вміння, адекватну кваліфікацію [5, с. 725]. Франкомовний аналог терміна «компетентність» – слово «*competent*» перекладається як «компетентний»,

«уповноважений» та несе в собі юридичне значення [2, с. 243]. Німецький термін «*kompetent*» означає здатність до дії як уміння використовувати знання у практичній діяльності [3, с. 517].

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок про те, що зарубіжні вчені під компетентністю розуміють: здатність людини застосовувати свої знання (Г. Халлаш); здатність, що ґрунтується на досвіді або знаннях, які людина розвинула завдяки практиці або освіті (Дж. Куллахан); навички й уміння, які особистість може використовувати в різних ситуаціях і контекстах та опановуючи нові ситуації (Ж.Перре) [7, с. 107-108].

Розмаїття нюансів змісту поняття «компетентність» спонукало науковців уніфікувати його трактування. Так, експерти Департаменту економічного, соціального та культурного розвитку ЮНЕСКО трактують це поняття як «здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо діяти в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях», а фахівці Міжнародного департаменту стандартів визначають поняття «компетентність» як «спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу» [9, 8].

На відміну від зарубіжних науковців, більшість вітчизняних дослідників прагнуть розширити зміст поняття «компетентність». Прикладом може служити трактування О. Пометун, яка включає до змісту компетентності «спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються особистістю в процесі навчання. Вони дозволяють їй визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності» [11, 18].

Ще ширший підхід до розгляду змісту досліджуваного поняття демонструє О. Сироватко, розуміючи під компетентністю «сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, що необхідні людині для самостійного та ефективного розв'язання різних життєвих ситуацій для того,

щоб створити кращі умови для себе в конструктивній взаємодії з іншими людьми» [13, с. 18-21].

Підсумовуючи короткий огляд, варто навести одне з найновіших визначень, що є прикладом комплексного, найбільш загального підходу до визначення змісту поняття. Експерти програми «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» («DeSeCo») розглядають компетентність як «здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних знань, умінь і практичних навичок, ставлень і цінностей, поведінкових компонентів – усього того, що особистість може мобілізувати для активної дії» [9, 10].

Немає єдності думок щодо визначення професійної компетентності вчителя між психологами, фізіологами, спеціалістами-практиками. Компетентного спеціаліста відзначає критичне мислення: здатність серед множини рішень обрати оптимальне, аргументовано спростовувати хибні рішення. Компетентність передбачає постійне оновлення знання, володіння інформацією для успішного вирішення професійних завдань в даний час і в даних умовах. Іншими словами, «компетентність – це здатність до актуального виконання діяльності» [1].

Загалом розробка проблеми професійної компетентності педагога здійснюється на сьогодні за кількома головними напрямками:

- розробка кваліфікаційних характеристик, які вміщують змістові аспекти професійної компетентності (А. Піскунов, М. Розов, В. Сластьонін, І. Шарпов та ін.);
- вивчення структури педагогічної діяльності і виокремлення системи педагогічних умінь і навичок (Б. Ананьєв, В. Калінін);
- вивчення проблеми компетентності в площині педагогічної творчості (О. Дубасенюк, Н. Ничкало, С. Сисоєва);

– розробка змісту, форм і методів формування професійної компетентності майбутнього педагога (С. Бондар; С. Вітвицька, О. Дубасенюк, А. Іванченко, В. Калінін та ін.);

– вивчення різних видів і типів професійних компетенцій як складових професійної компетентності (В. Калінін, А. Маркова, Т. Матис та ін.).

Як бачимо, професійна компетентність передбачає при цьому: глибоке розуміння сутності завдань і проблем, які доводиться вирішувати в процесі професійної діяльності; вміння обирати доцільні засоби й способи професійної педагогічної діяльності; відповідальність за досягнуті результати в педагогічній діяльності; здатність вчитися на помилках і вносити своєчасні поправки в хід професійної діяльності (педагогічна рефлексія).

Слід зазначити, що в сучасному науково-педагогічному обігу паралельно вживаються два терміни: *«компетентність»* і *«компетенція»*. З приводу їх співвідношення теж немає одностайної думки. Аналіз різноманітних наукових джерел дає підстави виокремити принаймні три підходи до визначення співвідношення цих понять.

Перший підхід характеризується тим, що обидва терміни вживаються як синоніми (Т. Гудкова, С. Дружилов, О. Зеєр, А. Миролубов та ін.) [1, с. 32-33]. Представники другого підходу вважають компетенції складниками компетентності (К. Махмурян, І. Перестороніна, В. Софронова та ін.) [10]. Згідно з третім підходом, поняття *«компетенція»* тлумачиться як коло повноважень певної особи, перелік соціальних вимог до її діяльності в певній сфері, тоді як *«компетентність»* означає узагальнену здатність особистості до діяльності. Як підкреслює О. Пометун, більшість українських педагогів погодились із цим підходом, *«визначивши, що під терміном «компетенція» розуміється передусім коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в певних питаннях, тобто мати (набути) компетентність (компетентності) у певній сфері діяльності. Оскільки йдеться про процес*

навчання і розвитку особистості, що відбувається в системі освіти, то одним із результатів освіти й буде набуття людиною набору компетентностей, що є необхідними для діяльності в різних сферах суспільного життя» [8, с. 66].

Поняття «компетенція» та «компетентність» досліджуються в контексті компетентнісного підходу, під яким ми розуміємо спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу є сформованість загальної компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості [8, с. 66].

Виявившись новим концептуальним орієнтиром розбудови національних систем освіти, компетентнісний підхід викликав неабиякий інтерес світової педагогічної спільноти. Так, одним з провідних напрямів діяльності таких відомих міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо, які опікуються проблемами розвитку освіти, є реалізація ряду проектів, спрямованих на забезпечення науково-методичного, організаційного та моніторингового супроводу процесу модернізації національних систем освіти на засадах компетентнісного підходу.

Роль і значення професійної компетентності педагога як показника його професійної майстерності корелюють з вимогами соціальної ситуації в галузі освіти. Знання вчителя звернені, з одного боку, до дисципліни, яку він викладає, а з іншого – до учнів, психологію яких мусить добре знати. Готуючись до уроку, вчитель обмірковує його зміст, методику, враховує особливості сприймання учнів певного віку, класу, власні можливості. Отже, зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії. Розв'язання кожної педагогічної задачі

актуалізує всю систему педагогічних знань учителя, які виявляються як єдине ціле.

Основними педагогічними вміннями вчителя як важливих складових професійної компетентності є наступні [6, с.36-38]: *діагностичні* (застосовувати комплекс заходів, що направлений на вивчення індивідуальних особливостей учнів, оцінювати їхні навчальні досягнення з економіки, виявляти причини і фактори, що перешкоджають (сприяють) розвитку рис і якостей особистості; аналізувати власну педагогічну діяльність; самодіагностувати готовність до професійної діяльності тощо); *прогностичні* (прогнозувати хід педагогічного процесу в класах на різних ступенях ЗНЗ, його етапи, зокрема, ставити цілі й завдання такого процесу, добирати способи їх досягнення, передбачувати результат та можливі наслідки і труднощі застосування тих чи інших форм, методів, прийомів тощо в таких класах; планувати взаємодію учасників педагогічного процесу); *конструктивні і проєктувальні* (розробляти перспективний план педагогічної діяльності вчителя; відбирати навчальну інформацію відповідно до цілей процесу та рівня підготовленості учнів; проєктувати цілі й завдання педагогічної роботи в різних класах; обґрунтувати способи їх реалізації; планувати систему прийомів стимулювання активності учнів; встановлювати міжпредметні зв'язки; пов'язувати вивчення навчальної дисципліни з практикою і життям; моделювати засоби удосконалення власної педагогічної майстерності тощо); *організаторські* (залучати учнів до різних видів діяльності, здійснювати координацію їхньої діяльності; створювати умови, проблемні ситуації з метою формування в учнів стійкого інтересу до вивчення навчальної дисципліни; організовувати власну діяльність у процесі взаємодії з учителями інших предметів тощо); *інформаційні* (добирати матеріал відповідно до навчальної програми, мети і завдань уроку; здійснювати інформаційний пошук серед друкованих видань та електронних ресурсів; будувати процес передачі навчальної інформації з урахуванням специфіки предмету, роботи в класах, рівня підготовленості учнів тощо, використовуючи різні методи та сучасні технічні засоби навчання); *комунікативні*

(встановлювати доцільні взаємини в класі; впливати на ситуацію в мікросоціумі на основі використання різноманітного арсеналу педагогічних методів і прийомів; будувати спілкування на рівних тощо); *аналітичні* (аналізувати проведені уроки економіки в профільних класах; оцінювати результати педагогічного процесу, виявляти його позитивні риси та недоліки; вносити необхідні корективи або знаходити шляхи удосконалення педагогічного процесу); *дослідницькі* (знаходити нове в педагогічному процесі під час вивчення навчальних дисциплін; робити вибір педагогічної і методичної концепції власної праці; творче застосовувати відомі педагогічні і методичні ідеї в сучасних умовах; здійснювати педагогічний пошук).

Ґрунтуючись на позиціях компетентнісного підходу, вважаємо, що процес формування у вчителів комплексу базових компетенцій залежить від специфіки їх професійної діяльності. Проаналізувавши головні наукові підходи до аналізу проблеми професійної компетентності й професійних компетенцій педагогів зокрема, з метою забезпечення високого рівня педагогічної майстерності в умовах навчально-педагогічного процесу в учителя сучасної школи мають бути сформовані такі базові компетенції:

1) *предметна* компетенція (вміщує сформовані знання з навчальних дисциплін з урахуванням специфіки їх викладання);

2) *методична* компетенція (передбачає сформованість вмінь і навичок викладання дисциплін залежно від рівня профілізації навчального закладу та місця навчальних дисциплін у навчальному процесі; вміння проектувати й конструювати вивчення учнями дисциплін на різних рівнях навчання; вміння й навички організації науково-дослідної діяльності учнів в процесі вивчення предмету);

3) *психолого-педагогічна* компетенція (вміщує знання, вміння і навички з психолого-педагогічних дисциплін, вміння вирішувати педагогічні й методичні завдання в професійній діяльності, здійснювати оптимальну професійну орієнтацію учнів тощо);

4) *комунікативна* компетенція (здатність налагоджувати доцільне педагогічне спілкування в процесі викладання дисциплін у ЗНЗ);

5) *організаційна* компетенція (вміння організувати навчальний процес різного рівня профільності та управляти засвоєнням знань з дисциплін в ЗНЗ);

б) *інформаційна* компетенція (здатність до постійної діяльності в інформаційному дидактичному просторі; вміння постійно поповнювати предметну, методичну та психолого-педагогічну інформацію в ході професійної діяльності);

7) *адаптивна* компетенція (вміння адаптуватися в сучасних умовах, зміною змісту варіативних та курсів за вибором тощо).

Вбачаємо шлях розвитку вказаних вище компетенцій у засвоєнні відповідної системи знань, умінь та навичок; кінцевий результат їх засвоєння перетворюється в засіб розвитку професійних компетенцій; таким чином створюється передумова для кількісного нарощування професійних знань, умінь і навичок і їх перетворення в функціональні компетенції вчителя; після цього функціональні компетенції набувають якісної специфіки у зв'язку з можливою діяльністю в умовах сучасного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Blank W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs. – New-Jersey: PrenticeHall, 1982.
2. Dictionnaires Pedagogiques. Robert méthodeique. Dictionnaire méthodeique du français actuel. – Paris, 1993. – 1650 p.
3. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. – Berlin; München, 1993. – 1217 S.
4. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow: Longman Dictionaries, 1995. – 1668 p.
5. The Oxford Russian Dictionary. – Oxford: Oxford University press, 1977. – 1840 p.

6. Гуцан Т.Г. Формування готовності майбутнього вчителя економіки до профільного навчання старшокласників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гуцан Тетяна Григорівна. – Х., 2011. – 311 с.
7. Життєва компетентність особистості: Науково-метод. посібник / За ред. Л.В. Сохонь, І.Г. Єрмакова та ін. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
8. Козырева О.А. Компетентность современного учителя: современная проблема определения понятия // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – №2. – С. 48-51.
9. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – Київ: К.І.С., 2003. – С. 13-41.
10. Педагогічна майстерність : Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К.: Вища пік., 2004. – 422 с.
11. Пометун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Підзаг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 16-25.
12. Современный словарь иностранных слов. – 3-е изд., стер. – М.: Русский язык, 2000. – 742 с.
13. СыроваткоЕ.Н. Психолого-педагогические критерии диагностики уровня учебных достижений школьников. – З.: Премьер, 2001. – 60 с.